

Проф. д-р Михайло Тершаковець

У СТОЛІТТЯ СМЕРТИ ШЕВЧЕНКА

(Вічна актуальність ідеології Шевченка)

Нью-Йорк — 1968

diasporiana.org.ua

Рівнозначна самодіяльність нашої професорки
Понизької нашої Мажорки на суспільній
базі д.м.

Підприємство 10-гале Терезе 1570

Читальня української молоді
«Молодь»
Ін. Кеня, Д. ...
Філадельфія — 1951

У СТОЛІТТЯ СМЕРТИ ШЕВЧЕНКА

(Вічна актуальність ідеології Шевченка)

Написав проф. д-р Михайло Тершаковець

Життям і творчістю Шевченка цікавилися вже його сучасники, українці й неукраїнці. Смерть поета викликала цілу низку статей, студій, число яких збільшувалося дуже скоро. Впродовж сторіччя, від дня його смерти, статті і студії про нього, про його значення нової доби в історії України могли б утворити окрему поважну бібліотеку. Впродовж цього сторіччя оголошено багато матеріалів до його біографії, і творчості, що дали спонуку до нового насвітлення його життя і творчості.

Одначе неоднаково насвітлюють творчість Шевченка, його ідеї і переконання дослідники його творчості. Особливо неправдиво насвітлюють її теперішні дослідники в радянській Україні; не згідно з правдою, про яку читаємо в його творах, тільки згідно з готовими, подиктованими тезами. Різниці в насвітлюванні поглядів поета в різних питаннях виявляються найяскравіше в питаннях національно-політичних і філософічно-релігійних.

В цьому місці обмежимося до релігійного світогляду поета, який у писаннях радянських дослідників зображений як яскравий атеїст. Та відразу треба підкреслити, що ні один поет у світі, тієї міри, що Шевченко, не виявив такого щирого й глибокого релігійного світогляду, як саме Шевченко. Вислів цього світогляду дав він у низці віршів, починаючи від віршів найранішої доби і кінчаючи на віршах, написаних не довго перед смертю, — в частих його зверненнях до Бога, до Богородиці, в зверненнях до земляків, щоб разом з ним молилися, у висловлюваннях думок, узятих із Святого Письма, як мотто до поодиноких віршів. Дуже знаменним для Шевченка є той факт, що коли він у поемах, написаних у часі славних «трьох літ» (1843, 1844, 1845 рр.) з усіх боків насвітлив долю України в минулому, і в сучасному, з уваги на відносини польсько-українські, московсько-українські та внутрішньо-українські, — коли вичерпав усі людські засоби аргументації, — він закінчив свої історіософічні міркування переспівом 10 Давидових Псалмів: 1., 12., 43., 52., 53., 81., 93., 132., 136., 149., неначе шукаючи найвищої інстанції, тобто Божої, висловленої устами пророка Давида.

Подібним засобом покористувався він в останньому відтинку свого туземного життя й творчості, проведеному по

найбільшій частині в Петербурзі. Коли він, живучи на волі, після повороту із заслання, — побачив пекло, в якому жив тоді його нарід у християнській Росії, коли він зобразив це пекло в низці віршів, він завершив зображення соціального, політичного та морального стану Росії знову переспівами з св. Письма: 1) Подражаніє 11. Псалму (15/2. 1859. р.), 2) Ісаїї, глава 35. (25/3. 1859. р.), 3) Іезекіїла, глава 19. (6/12. 1859. р.), 4) Осії, глава 14. (25/12. 1859). Між переспівами з 1845 р. і переспівами з 1859 р. є різниці в їхньому настрою та в часовому чергуванні. Переспіви з молодшого періоду спокійніші, переспіви зі старшого періоду бурхливіші. Переспіви з молодшого періоду написані в одному дні, 19/12. 1845 р., а останній вірш на політичну тему, «Холодний яр», написаний 17/12. Написання десятих переспівів могло відбутися в короткому часі перед 19/12. 1845, а ця дата може бути датою написання останнього переспіву. Натомість постання переспівів у 1859 р. відбувалося серед великої душевної напруги поета, в зв'язку з його бурхливими думками й почуваннями. Два перші переспіви мають дату: 15/2. і 25/3. 1859 р., отже хронологічно вони стояли близько себе, бо у віддаленні сорока днів. З того виходить, що подібні думки й почування нуртували в душі поета не короткий час.

Переспівуючи 11. Псалом, поет вірить, що Господь скує уста гордих, зухвалих грішників, які топчуть Божі закони і в своїй безсердечності готують кайдани своєму братові. Та Господь поставить Слово на сторожі й на оборону Своїх людей закованих, нищих. Перед Словом Божим поникне гордість і зухвальство гордих тиранів, неначе стоптана трава, і чудесам Божим увірують усі малі, убогі діти на світі. (Див. Тарас Шевченко. Повна збірка творів в п'яти томах. Під редакцією О. Є. Корнійчука, П. Г. Тичини, М. Т. Рильського, Ф. А. Редька, Д. Д. Копиці. — Державне Літературне Видавництво. Академія Наук УРСР. Том другий. Поезії. Київ, 1939, стор. 285-286).

В переспіві з Ісаїї, глави 35, поет потішає нас і всіх людей, що невольничі утомлені руки та коліна, сковані кайданами, відпочнуть тільки тоді, коли Господь віддасть злодіям за злая, за їхню злобу супроти брата-ближнього.

“Тоді, як, Господи, святая
На землю правда прилетить
Хоч на годиночку спочить, —
Незрячі прозрять, а кривії,
Мов сарна з гаю, помайкують.
Німим отверзуться уста,
Прорветься Слово, як вода,
І дебрь-пустиня непоплита
Зцілюючою водою вмита,
Прокинеться, і потечуть
Веселі ріки, а озера

Кругом гаями поростуть,
Веселим птаством оживуть.
І не верстовії,
Оживуть степи, озера,
А вольнії, широкії,
Скрізь шляхи святії
Постеляться, і не найдуть
Шляхів тих владики,
А раби тими шляхами,
Без гвалту і крику,
Позіходяться докупи,
Раді та веселі.
І пустиню опанують
Веселії села." (Стор. 288-289.)

Настрій двох інших переспівів назвичайно бурхливий, в порівнянні з двома першими, щойно обговореними. Перший з них — це «Подражаніє Іезекіілю, глава 19.» (стор. 319-320), а другий: «Осії, глава 14», (стор. 321-323). В першому з тих переспівів поет, повний обурення, громить царів, князів, вельмож, за те, що вони допускаються звирячих насильств над своїми ближніми-підданими, що жруть їх неначе скажені собаки, хвтають їх, неначе шуліка хвтає курчата в буряні. Жорстокі насильства хижаків приневолили розгніваних підданих кинутися на деяких насильників, скувати їх у кайдани та кинути в глибоку тюрму. Та це не поправило їх. Вони уповали на гнилий свій корінь, забувши, що

"вітер з поля
Дихне, погне і полама.
А ваша злая своєволя
Сама скупається, сама
В своїй крові. Плач великий
Вомісто львичиноного рика
Почують люди І той плач,
Нікчемний, довгий і поганий,
Межи людьми во притчу стане,
Самодержавний отой плач." (Стор. 320.)

Між віршами Шевченка нема ні одного вірша, в якому сильніше був би зображений його біль, обурення й гнів ніж переспів з Осії, глави 14. Мірою того болю є те, що поет видав смертний присуд на Україну, з якою якнайтісніше були пов'язані його думки й почуття, від першої хвилини його національної свідомости до останнього віддиху його тіла.

"Погибнеш, згинеш, Україно,
Не стане знаку на землі!
А ти пишчалася колись
В добрі і розкоші! Вкраїно!

Мій любий краю неповинний!
 За що тебе Господь кара,
 Карає тяжко? За Богдана,
 Та за скаженого Петра,
 Та за панів отих поганих
 Докраю нищить.. Покара,
 Уб'є незримо. І правдиво
 Бо довго довготерпеливий
 Дивився мовчки на твою,
 Гріховну твою утробу
 І рек во гніві: "Потреблю
 Твою красу, твою оздобу,
 Сама розіпнешся. Во злоби
 Сини твої тебе уб'ють
 Оперені, а злозачаті
 Во чреві згинуть, пропадуть,
 Мов недолежані курчата!
 І плача, матернього плача,
 Ісполюю гради і поля,
 Да зрить розтлінная земля,
 Що я держитель і все бачу." (II, 321).

З суворістю старозавітних пророків, «лукавим чадам» України загрозив поет карами з боку самих людей, за їх безчестіє і зразу», за їх «криводушіє», за те, що Богом зробили собі царя, своєю надією (II, 322).

Коли хочемо відповісти на питання, що спонукало поета написати сповнені грозою переспіви з Іезекіїла глави 19 (6/12. 1859), а зокрема переспів з Осії глави 14 (15. 12. 1859 р.), який був смертним присудом України, — то іншої відповіді на це питання не можемо мати, тільки одну, а саме, що до того спонукала його гостина в Україні влітку 1859 р., а зокрема гостина в Переяславі, в серпні 1859 р., де в січні 1654 р. відбулася одна з найтрагічніших подій в історії України: Переяславська угода. Поет ходив вулицями того міста, був мабуть також у церкві або переходив коло церкви, в якій Богдан Хмельницький присягав на вірність цареві. Тодішнім переживанням дав він вислів у найбільш лайливому вірші, який він взагалі написав.

"Якби то ти, Богдане, п'яний,
 Тепер на Переяслав глянув!
 Та на замчище подививсь!
 Упився б! здорово упивсь!
 І, препрославний козачий
 Розумний батьку!.. і в смердячій
 Жидівській хаті б похмеливсь.
 Або в калюжі утопивсь,
 В багні свинячим.
 Амінь тобі, великий муже!

Великий, славний, та не дуже!..
Якби ти на світ не родивсь
Або в колысці ще упивсь...
То не купав би я в калюжі
Тебе преславного Амінь." (II, 295).

Вірш написаний у Переяславі 18. 8. 1859 р.

Від тієї серпневої гостини не переставав поет думати про Переяславську угоду навіть після повороту до Петербурга. 24. 10. 1859 написав він перший вірш після повороту з України, про царя Ірода, який наказав повбивати малих дітей по всьому царству, надіючися, що між убитими дітьми буде також Христос, що народився в Вифлеємі. Вірш закінчив поет такими словами-молитвою:

"Спаси ти нас,
Младенче праведний, великий,
Од п'яного царя-владики!
Од гіршого ж тебе спасла
Твоя преправедная мати.
Та де ж нам тую матір взяти?
Ми серцем голі догола!
Раби з кокардою на лобі,
Лакеї в золотій оздобі...
Онуча, сміття з помела
Его Величества. Та й годі."

(II, 297, 24. 10. 1859.)

Такою безвартісною під моральним оглядом уважав поет сучасну йому громаду в Україні, як наслідок Переяславського договору.

Біль і сором, що загостили до душі поета від пам'ятного дня 18. 8. 1859, не зменшувалися, а навпаки кріпшали та після чотирьох місяців вилилися в двох віршах: з 6. 12. і з 25. 12., а зокрема в цьому останньому. Останній вірш, Осії глава 14, був вершком страждань, які тільки дуже поволі ущухали, серед роздумувань з різних боків. Ці болючі роздумування закінчилися щойно п'ять місяців після написання Осії 14 глави, при кінці травня 1860 р., і написання славної «Молитви», в часі від 24 до 31 травня 1860 р. В часі між 25. 12. 1859 р. і 24. 5. 1860 р. думки й почування поета були зайняті тією самою темою, тобто Переяславською угодою та її наслідками, тому з того часу маємо тільки три коротенькі вірші: 1) «Дівча любе, чорнобриве», з 15. 1. 1860 р., 8 рядків; 2) «Ой діброво — темний гаю» з 15. 1. 1860 р., 16 рядків, 3) «Подражаніє сербському» з 4. 5. 1860 р., 20 рядків. Це три коротенькі вірші, ліричного гатунку, з яких один є звеличанням всемогутности Бога і його доброти; разом 44 рядки.

Об'ємом «Молитва» дуже коротка, має всього 57 рядків, написана в часі між 24 і 31 травня 1860, отже більше ніж один

тиждень. Перша частина «Молитви» написана 24. 5., має 9 рядків (3×3). Друга, написана 25. 5., має 12 рядків (4×3). Третя частина, написана 27. 5., має 12 рядків (4×3). Четверта частина, написана 31. 5., має 24 рядки (4×6). Разом усі 4 частини мають 57 рядків.

В I. і II. частині поет просив Бога, щоб після царів у пута:

- I. "Царям, всесвітнім шинкарям,
І дукачі, таляри,
І пута кутії пошли."
- II. "Царів, кривавих шинкарів,
У пута кутії окуй,
В склепу глибокім замуруй."

Одначе в III. і IV. частині він уже не відсилав їх у пута:

- III. "Злоначающих спини,
У пута кутії не куй,
В склепи глибокі не муруй."
- IV. "Тим неситим очам,
Земним богам-царям,
І плуги, й кораблі,
І всі добра землі,
І хвалебні псалми —
Тим дрібненьким богам."

Для всіх інших людей, не царів, Шевченко молив у Бога про чисто християнські добра, зокрема щодо любови Бога та любови ближнього:

- I. "Робочим головам, рукам
На сій окраденій землі
Свою ти силу ниспошли."
- II. "Трудящим людям, всеблагий,
На їх окраденій землі
Свою ти силу ниспошли."
А чистих серцем — коло їх
Постав ти ангели свої,
Щоб чистоту їх соблюли."
- III. "А доброзичдущим рукам
І покажи, і поможи,
Святую силу ниспошли."
"А всім нам вкупі на землі
Єдинонмисліє подай
І братолюбіє пошли."
- IV. "Роботящим умам,
Роботящим рукам,
Перелоги орать,
Думать, сіять, не ждять
І посіяне жать

"Добросердим-малим,
Тихолюбцям святим,
Творче неба й землі!
Долгоденствіє ім
На сім світі, на тім...
Рай небесний пошли."

Для себе самого Шевченко молив у Бога тільки в I. і II. частині:

- I. "Мені ж, мій Боже, на землі
Подай любов, сердечний рай
І більш нічого не давай!"
II. "Мені ж, о Господи, подай
Любити правду на землі
І друга щирого пошли."

Таке оптимістичне закінчення не було механічним закінченням, яке міг спричинити час, вилікувавши біль, і сором, і гнів. Воно було наслідком ідеологічного чинника, що грав рішальну роль в душі і творчості поета. Вже в знаменитому хронологічному відтинку «трьох літ», коли поет, після насвітлення українсько-польських та українсько-московських взаємин, зайнявся насвітленням внутрішніх, міжукраїнських взаємин, — він дійшов до переконання, що ці наскрізь ворожі, зовсім не-християнські взаємини мусять закінчитися страшним, апокаліптичним катаклізмом, оскільки не наступить радикальна зміна, згідно з Божими законами. Українським соціальним верхам загрозив поет страшними карами, на випадок, якби вони не поправилися й далі гнобили соціальні низи.

"Схаменіться! Будьте люди,
Бо лихо вам буде!
Розквуться незабаром
Заковані люди.
Настане суд, заговорить
І Дніпро і гори!
І потече сторіками
Кров у синє море
Дітей ваших... І не буде
Кому помагати.
Одцураться брат брата
І дитини мати.
І дим хмарою заступить
Сонце перед вами,
І навіки прокленетесь
Своїми синами!"

Єдиним рятунком може бути тільки поворот на Божу дорогу:

"Умийтеся! Образ Божий
Багном не скверніте." (I, 326)

А вкінці:

"Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата, —
Нехай мати усміхнеться,
Заплакала мати.
Благословить дітей своїх
Твердими руками
І діточок поцілує
Вольними устами.
І забудеться срамотна
Давня година,
І оживе добра слава,
Слава України.
І світ ясний, невечерній
Тихо засіє...
Обніміте ж брати мої,
Молю вас, благаю." (I, 330-331).

З дати написання «Посланія» (14. 12. 1845 р. у В'юнищах, в Україні), в якому рішальну роль в житті нації поет призначив «братолюбіє», бачимо, що тому ж «братолюбію» рішальну роль призначив він також у «Молитві», написаній в часі від 24 до 31 травня 1960 р., отже 15 років після написання «Посланія», яке він написав, маючи 31 рік життя, коли був у повноті тілесних і духових сил. Це й було невід'ємним складником його ідеології ще від його молодих літ і залишилося послідовно таким самим складником до самого кінця його життя. Засвідчив це поет своєю «Молитвою», написаною дев'ять місяців перед смертю, а відкликання не полишив ніякого.

Треба вкінці відмітити ще один вірш, що є дуже вимовним потвердженням того самого світогляду Шевченка, потвердженням, на яке досі не звернено уваги, бо цей вірш був написаний серед дуже вийняткових обставин у його житті. При його читанню ми звертали увагу на що інше, а не на те, про що була мова в тому вірші, який, на перший погляд, стояв зовсім на боці, неначе зовсім осамітнений. Написав Шевченко цей вірш у казематі, куди його запроторено в зв'язку з Кирило-Методіївським Братством. Будучи в казематі, Шевченко міг побоюватися, що вже ніколи не буде жити на волі, що разом зі своїми союзниками ніколи не нап'ється Дніпрової води, що загине на чужині, в снігу, забутий усіми. Коли одного дня, через вікно в тюремній келії, закрите решіткою, побачив матір Костомарова, яка «чорніше чорної землі йде, з хреста неначе знята», щоб відвідати свого сина, тоді поет отрясся і сказав:

"Молюся, Господи, молюсь!
Хвалить Тебе не перестану!

Що я ні з ким не поділю
Мою тюрму, мої кайдани!" (I, 382)

Щоб правильно зрозуміти далекоюжне значення вірша, текст якого буде поданий зараз нижче, не можемо забувати про те, що поет з щирою християнською вибачливістю відносився до всіх тих, що йому робили кривду. Згідно з таким відчуттям не чув ненависти до царя, уряд якого арештував його і мав саме судити його. Від своїх союзників жадав він:

"І його (тобто: царя) забудьте,, други
І не проклинайте." (I, 373).

Такі самі християнські почування виявив поет у 1857 р. Коли він відбув 10-літнє заслання, і коли прийшла вістка, що він має вийти на волю, — 12. 7. 1857 р. приступив він до писання щоденника, а 13. 7. написав він: «Забудьмо і простім темним мучителям так, як милосердний чоловіколюбець простив своїм жорстоким розпинателям» (Див.: V. 5).

В думках і в серці поета була натомість постійно Україна, яку він згадував або про яку писав майже в кожному з 12 віршів, написаних у казематі:

"Любітєся, брати мої.
Україну любіте
І за неї, безталанну,
Господа моліте." (I, 373).

Свою просьбу повторив він ще раз пізніше.

"Смирітєся, молітєсь Богу
І згадайте один другого,
Свою Україну любіть,
Любіть її... Во время люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть." (I, 389).

В загальному відомому вірші, що починається словами:

"Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні.
Чи хто загадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині —
Однаковісінью мені."
"Мені однаково, чи буде
Той [визваний батьком]
син молитися, чи ні...
Та неоднаково мені,
Як Україну злії люди
Присплять, лукаві, і в огні
Її окрадену, збудять,
Ох, не однаково мені." (I, 377).

Це пророче побоювання поета сповнилося на жаль 70 років після написання цього вірша, бо Україна, що під національним оглядом спала з причини політики окупанта, збудилася в огні революції в 1917 р. А найтрагічнішим виявом пробудження приспаної України в огні революції, приспаної з причини політики окупанта, було те пекло, яке створили українці українцям при «зичливій», чужій «допомозі», перед яким зжахнувся поет у своїй пророчій візії, що прибрала реальні форми у вірші, написанім у казематі:

"За байраком байрак,
А там степ та могила.
Із могили козак
Встає сивий, похилий.
Встає сам уночі,

Іде в степ, а йдучи
Співа, сумно співає:

"Наносили землі

Та й додому пішли,
І ніхто не згадає.

Нас тут триста, як скло,
Товариства лягло!

І земля не приймає.
Як запродав гетьман

У ярмо християн,
Нас пігнав поганяти.

По своїй, по землі

Свою кров розлили

І зарізали брата.

Крові брата впились

І отут полягли

У могили заклятій."

Та й замовк, зажуривсь

І на спис похилився,

Став на самій могилі.

На Дніпро позирав,

Тяжко плакав, ридав,

Сині хвилі голосили.

Зза Дніпра із села

Луна гаєм гула,

Треті півні співали.

Провалився козак,

Стрепенувся байрак,

А могила застогнала." (I, 375-376).

Тільки така інтерпретація пояснює нам, чому поет написав зацитований саме вірш, жахливий своїм змістом, саме в казематі, коли перед ним самим відчинилася пропасть, що мала його проковтнути. Однак в тій ситуації, в якій він найшовся, він не виявив ані страху, що станеться з його особою, ані ненависти до режиму, який мав знівечити його фізичну й духову істоту. Своє становище до чужого, ворожого режиму означив поет у двох рядках 13-рядкового вірша, який треба зачитувати в цілості, щоб його дійсний змісл вийшов ясно саме в зв'язку з цілістю:

"Чи ми ще зійдемося знову?

Чи вже на віки розійшлись?

І слово правди і любови

В степах і дебри рознесли?

Нехай і так! НЕ НАША МАТИ,

А ДОВЕЛОСЯ ПОВАЖАТИ.

То воля Господа. Годить!

Смиріться, молитесь Богу

І згадуйте один другого,

Свою Україну любіть.

Любіть її... Во время люте,

В остатню тяжкую мнноту

За неї Господа молитъ." (I, 389).

Під цим віршем написав поет такі дати: «30 травня 1847, в казематі» — Москва. 1858. березня 18. Це знак, що в поворотній дорозі з заслання поет апробував цей вірш, без ніяких змін. Цей вірш є передостаннім віршем, написаним у казематі, тобто, дванадцятим, а безпосередньо перед ним поміщений у «Кобзарі» вірш п. з. «Косар», який своїм змістом недвозначно виявляє тодішні його почування.

СВОЯ МАТИ, УКРАЇНА, не судила б поета за його любов до України, судити буде тільки ЧУЖА МАТИ, яка одержала змогу й силу судити тільки через непростимий промах своїх таки людей. А головним винувником такого страшного нещастя був не хто інший, тільки Богдан Хмельницький, що зробив Переяславську угоду, результатом якої було те, що в кривавих взаємних ворожих змаганнях, в лоні того самого народу, **брат зарівав брата**, з чого змагань, поневолила **чужа мати**, поневолила одних і других, по-своєму вирішила їхню долю, «успокоїла» їх, «приспала» їх. Вони ж збудилися в огні революції 1917 р. та під проводом тієї самої чужої матері розпочали жорстоку братовбивчу війну, під час якої загинули мільйони братів, серед різних страхіть, серед страшних мук. Вони розпочали війну, що закінчилася новим, ще страшнішим поневоленням обох воюючих таборів, таким страшним, якого не було ще в історії України, при повному, майже звиринному матеріальному і духовому животінню, з обов'язковим запереченням Бога. Таке катастрофальне закінчення довголітніх жорстоких змагань між двома відломами того самого народу, під «опікунчими» крилами «чужої матері», оглядав поет у макабричній візії, словесним вираженням якої була страшна картина, в якій поет показав нам, як то земля вночі викидає тіла трьохсот козаків, що «зарізали брата». Не забуваймо про те, що така страшна кара впала на тих козаків після їхньої смерті, хоч вони не були провідниками тих козацьких мас, тільки виконавцями наказу військового начальства, тодішнього гетьмана.

Коли ж горстці народу, що не бажала залишитися в рідному краю, щоб не жити в новітньому «раю», вдалося втекти на чужину, то вона, заражена прикладом тих, що в нелюдський, нехристиянський спосіб винищували брата, противника по ідеї, завзялася поборювати своїх противників по ідеї та різати їх духово; бо за фізичну різницю треба було б відповідати перед законами чужої держави. Почалося більш або менш жорстоке поборювання між членами різних політичних партій, ненависницькі випадки між членами двох різних віровизнань, між членами окремих наукових організацій, між членами організацій молоді, між членами «старої» і «нової» еміграції, між прихильниками «старого» й «нового» календаря, між членами тої самої родини, між поодинокими особами за провідні ролі в громадянстві.

Коли ж ми прилюдно, — дуже часто не єдиними устима і не єдиним серцем, тільки розрізнено одні від одних, за партійною приналежністю, за релігійним віровизнанням, за територіальним

походженням, — віддаємо поклін пам'яті Поета, що братолюбіє в ім'я Христа проголосив найвищим національним постулятом, то ми ріжемо душу Поета після його смерті, а одночасно вбиваємо цвях у домовину народу, бо зухвало ображуємо Того, що з любови до нас грішних умер на хресті, а в руках Якого є доля одиниць і народів, Який може повернути нам колишню політичну й культурну велич, коли будемо того достойні.

М. Терешаковська.

Друкарня "Київ", 686 Річмонд Ст. В., Торонто, Онт.
